

RIJK AAN

---

ONTWERP

---

KRACHT

---

DIGITALE EXPOSITIE / STIMULEREN

---



# STIMULEREN

## RIJK AAN ONTWERPKRACHT

RIJK AAN ONTWERPKRACHT toont de ontwikkeling van het rijksbeleid voor architectuur en ruimtelijk ontwerp in de periode vanaf 1991. Vier onderwerpen die vanaf *Ruimte voor Architectuur* het beleid bepalen worden per beleidsperiode toegelicht. Dit zijn: bouwen, stimuleren, opleiden en internationalisering.

### Stimuleren

De rijksoverheid ondersteunt een hoogwaardig aanbod van instellingen van (inter)nationale betekenis. De groep instellingen die het rijk rechtstreeks subsidieert, wordt de culturele Basisinfrastructuur (BIS) genoemd. Het Rijksmuseum, het Koninklijk Concertgebouw en het Nationaal Ballet zijn bekende voorbeelden van instellingen uit de BIS, maar ook filmfestivals en theatergezelschappen worden ondersteund. De subsidieperiode geldt steeds voor vier jaar en komt tot stand op advies van de Raad voor Cultuur, het wettelijke adviesorgaan van de regering op het terrein van kunst, cultuur en media. In de periode 2017-2020 maken in totaal 88 instellingen en 6 cultuurfondsen deel uit van de BIS. Het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en Het Nieuwe Instituut

zijn hierin voor de ontwerpende disciplines de belangrijkste instellingen. Deze instellingen hebben de taak om op het terrein van architectuur, stedenbouw, vormgeving, mode en digitale cultuur (inter)nationale ontwikkelingen te signaleren en te stimuleren. Ze zijn gericht op de ontwikkeling van talent, het mogelijk maken van experiment en (ontwerpend) onderzoek, (inter)nationale promotie en behoud en beheer van erfgoed. Vanuit de *Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp 2017-2020* voeren Het Nieuwe Instituut en het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie ook taken uit. Zo heeft het fonds programma's gericht op zorg- en scholenbouw en stedelijke ontwikkeling. Een andere instelling die vanuit de agenda werkt aan ruimtelijke vraagstukken is Architectuur Lokaal.

### > 1991-1996 Ruimte voor Architectuur

- >> Architectuur Lokaal
- >> Fonds BKVB (Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst)
- >> NAI (Nederlands Architectuurinstituut)
- >> SfA (Stimuleringsfonds voor Architectuur)

### > 1997-2000 De Architectuur van de Ruimte

- >> Architectuur Lokaal
- >> Fonds BKVB
- >> NAI
- >> SfA

### > 2001-2004 Ontwerpen aan Nederland

- >> Architectuur Lokaal
- >> Fonds BKVB
- >> NAI
- >> SfA

### > 2005-2008 Actieprogramma Ruimte en Cultuur - Architectuur- en Belvederebeleid

- >> Architectuur Lokaal
- >> Fonds BKVB
- >> NAI
- >> SfA

### > 2009-2012 Een cultuur van ontwerpen - Visie architectuur en ruimtelijk beleid

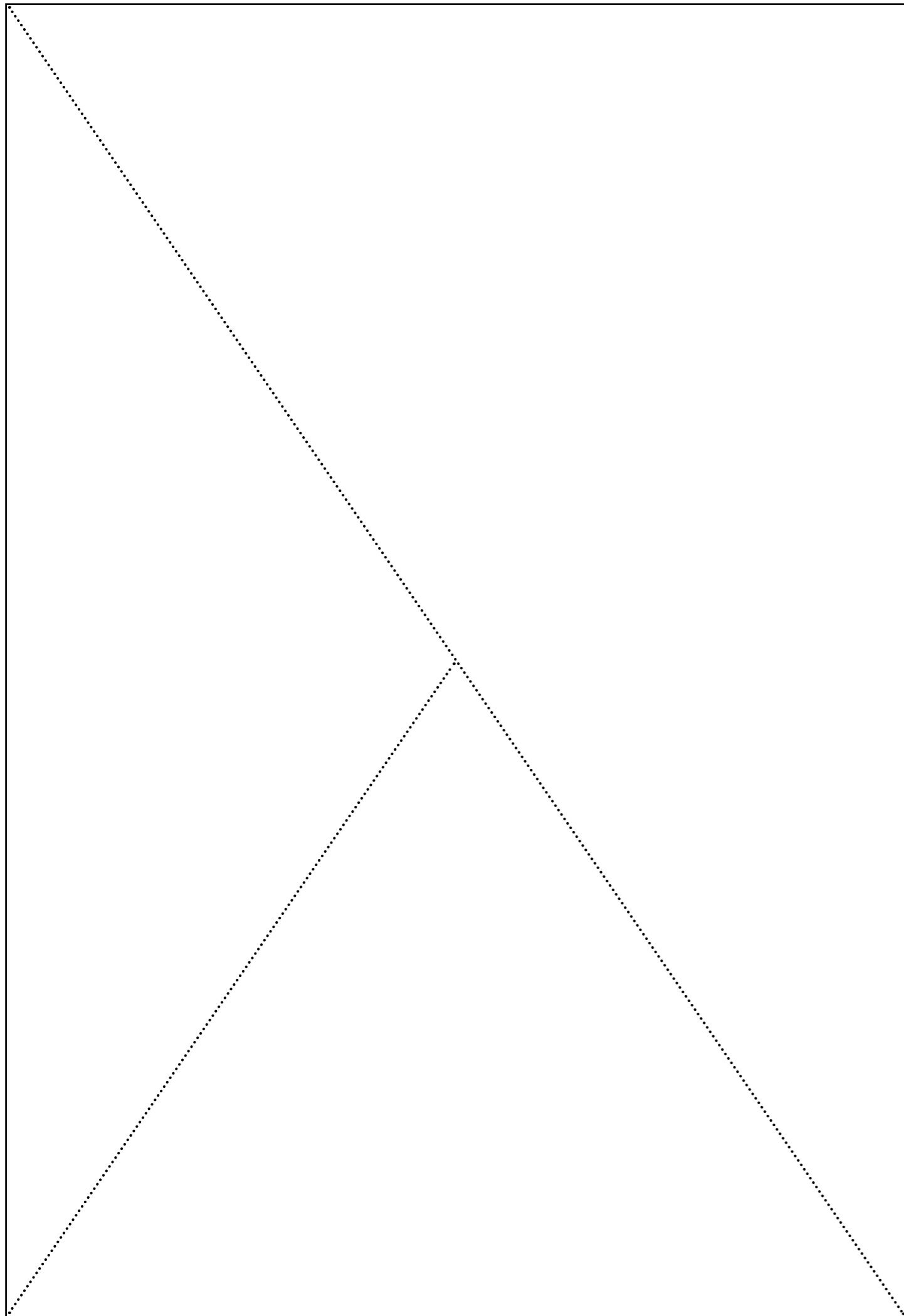
- >> Architectuur Lokaal
- >> Fonds BKVB
- >> NAI
- >> SfA

### > 2013-2016 Actieagenda Architectuur en Ruimtelijk Ontwerp - Werken aan ontwerpkracht

- >> Architectuur Lokaal
- >> HNI (Het Nieuwe Instituut)
- >> SCI (Stimuleringsfonds Creatieve Industrie)

### > 2017-2020 Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp - Samen werken aan ontwerpkracht

- >> Architectuur Lokaal
- >> HNI
- >> SCI



**NOTA 1. RUIMTE VOOR ARCHITECTUUR**



# STIMULEREN

## AL

Directeur Architectuur Lokaal 1993-....: Cilly Jansen

Beleidsplan 1993 - 1996: **LOKAAL ARCHITECTUURBELEID.**

**1 MEI 1993 STICHTING ARCHITECTUUR LOKAAL** wordt opgericht om het lokale architectuurbeleid en de kwaliteit van de gebouwde omgeving op het lokale niveau te bevorderen. Dat gebeurt door samenwerking te genereren tussen organisaties die zich bezighouden met ruimtelijke kwaliteit en architectuur. Dit Platform Architectuur Lokaal bestond uit: de Bond van Nederlandse Architecten (BNA), de Bond van Nederlandse Stedebouwkundigen (BNSP), de Nederlandse Vereniging voor Tuin- en Landschapsarchitectuur (NVTL), het NAI, het Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting (NIROV), de Federatie Welstandstoezicht, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de stichting Archiprix. Architectuur Lokaal zet een informatie- en documentatiepunt over architectuurbeleid op voor lokale overheden, geeft voorlichting en advies en brengt een kwartaaltijdschrift uit (t/m 2013). Het werk is aanvankelijk gericht op publieke opdrachtgevers. Diverse activiteiten zijn erop gericht om opdrachtgevers concrete handvatten te bieden, zoals stimuleringsprogramma's, symposia, studiereizen en cursussen voor wethouders. Ook worden instrumenten ontwikkeld in het kader van welstandsbeoordeling en architectenselecties.



De eerste editie van de 90 kwartaaltijdschriften die Architectuur Lokaal gedurende 20 jaar maakt over architectuurbeleid en (publiek) opdrachtgeverschap verschijnt in oktober 1993.

Zichtbaar architectuurbeleid

Strijd tegen de 'nikserigheid'

Glasbakken

Britse architecten in Zaanstad

Architectentitel per 1 oktober

Pijlen op de boog van de wereld

Wonen in 2000

1994: Niet grijs! architectuur en lokaal bestuur: gezamenlijk project van Architectuur Lokaal en NAI om nieuwe bestuurders (na de gemeenteraadsverkiezingen van maart 1994) te enthousiasmeren en inzicht te bieden in de mogelijkheden om op lokaal niveau de kwaliteit van stedenbouw, architectuur, landschapsinrichting en openbare ruimte te bevorderen. Naast de manifestatie verschijnt in 1995 de publicatie 'Niet Grijs!, Handboek gemeentelijk architectuurbeleid' voor lokale bestuurders en ambtenaren met o.a. een overzicht van instrumenten die kunnen worden ingezet bij het voeren van een lokaal architectuurbeleid'. Een tweede, geactualiseerde editie verschijnt in 1997.

1993: Overleg Lokale Architectuurcentra (OLA), netwerk van de verschillende lokale initiatieven. Architectuur Lokaal coördineert het netwerk. In 1993 zijn er 17 lokale architectuurcentra, in 1997 31.

1993: Wet op het specifiek cultuurbeleid: fondsen kunnen worden ingesteld om kunst en cultuur te financieren. Het cultuurbeleid krijgt een autonome positie in de wet. Criteria: kwaliteit en verscheidenheid.

## BKVB

Directeur Fonds BKVB 1991-2000: Geert Dales

**HET FONDS VOOR BEELDDE KUNSTEN, VORMGEVING**

**EN BOUWKUNST (FONDS BKVB)** verleent sinds 1988 subsidies aan individuele beeldend kunstenaars, vormgevers, ontwerpers (architecten, landschapsarchitecten, stedebouwkundigen en interieurarchitecten) en sinds 2001 ook aan bemiddelaars, zoals beschouwers, critici, theoretici en curatoren. Met de verstrekking van startstipendia, praktijksubsidies, werkbeurzen, projectsubsidies, reis- en studiebeurzen beoogt het Fonds BKVB de kwaliteit van de beeldende kunst, vormgeving en bouwkunst te bevorderen.

# S,M,L,XL

## O.M.A. Rem Koolhaas and Bruce Mau

010 Publishers

1995: Fonds BKVB ondersteunt 'S,M,L,XL', Rem Koolhaas and Bruce Mau, redactie Jennifer Sigler, met foto's van Hans Werlemann en gepubliceerd door 010 Publishers. Het boek omvat 1376 pagina's.

## NAi

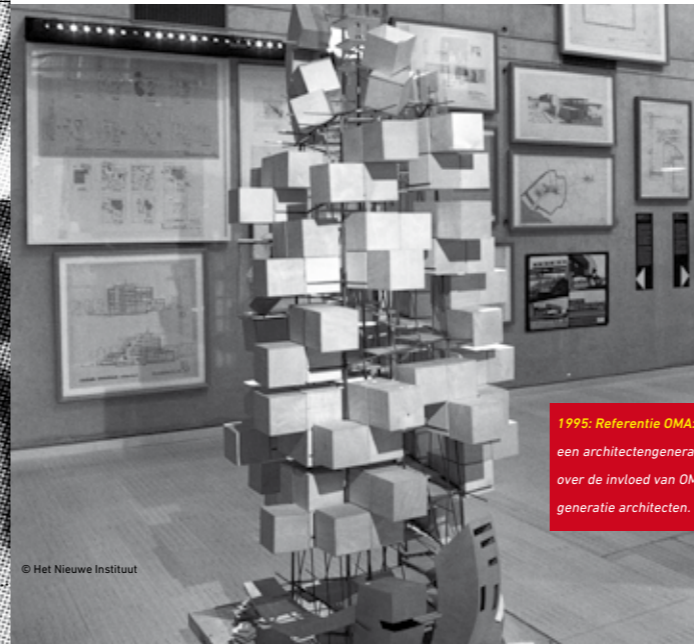
Directeur NAI 1988-1994: Adri Duijvestein // Directeur NAI 1994-1996: Hein van Haaren



Het gebouw, aan het Museumpark Rotterdam, is een ontwerp van Jo Coenen. Het behelst naast tentoonstellingsruimten, een auditorium, een bibliotheek, een boekhandel en een archief. Het ontwerp is het resultaat van een meervoudige opdracht waaraan naast Jo Coenen, Hubert-Jan Henket, Rem Koolhaas, Wim Quist, Luigi Snozzi en Bethem Crowe hun visie gaven op het vergaren, beheren en toegankelijk maken van Nederlands belangrijkste bouwkunstverzamelingen.

**1988: OPRICHTING NEDERLANDS ARCHITECTUURINSTITUUT**

**(NAi);** een samenvoeging van het Nederlands Documentatiecentrum voor de Bouwkunst, de Stichting Architectuur Museum en de Stichting Wonen. Het NAI beheert archieven en collecties van Nederlandse architecten van na 1800 en maakt ze toegankelijk voor het publiek. Het NAI heeft 18 strekkende kilometer met onder andere tekeningen, schetsen, maquettes, foto's, boeken en tijdschriften. In 1912 was voor het eerst sprake van de oprichting van een architectuurmuseum in een artikel van de architect J.H.W. Leliman in De Bouwwereld. Als reactie op de aankondiging van de tentoonstelling 100 jaar Nederland, pleitte hij voor een permanente vorm van exposeren in een architectuurmuseum. Hij schreef: "Terwijl iedere krabbel door een schilder van naam zorgvuldig bewaard blijft, is het de gewone gang van zaken dat de beste concepties van befaamde architecten spoorloos verdwijnen, omdat de bouwkundige tekening als zodanig [...] niet als kunstwerk bedoeld is." (site HNI) 29 oktober 1993: Het NAI opent zijn deuren.



1995: Referentie OMA: de sublieme start van een architectengeneratie. Tentoonstelling over de invloed van OMA op een nieuwe generatie architecten.

## SfA

Directeur Stimuleringsfonds voor Architectuur 1993-1997: Noud de Vreeze

**1 JULI 1993: STIMULERINGSFONDS VOOR ARCHITECTUUR**

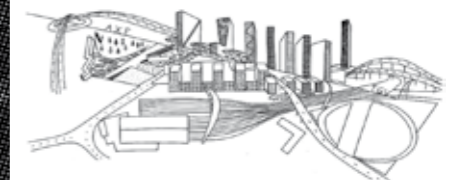
**(SFA) OPGERICHT.** Het fonds bevordert kennisontwikkeling en kennisoverdracht binnen de ontwerpende disciplines door het verstrekken van subsidies en door eigen initiatieven. Ondersteund worden incidentele projecten zoals tentoonstellingen, congressen, symposia, beurzen, seminars, lezingen, publicaties, tijdschriften, studies en onderzoek, gemeentelijke en provinciale plannen (bijvoorbeeld beeldkwaliteitplannen en ontwikkelingsscenario's). Behalve individuele ontwerpers kunnen nu ook instellingen beroep doen op subsidiegelden. Adviescommissies beoordelen de subsidieverzoeken.

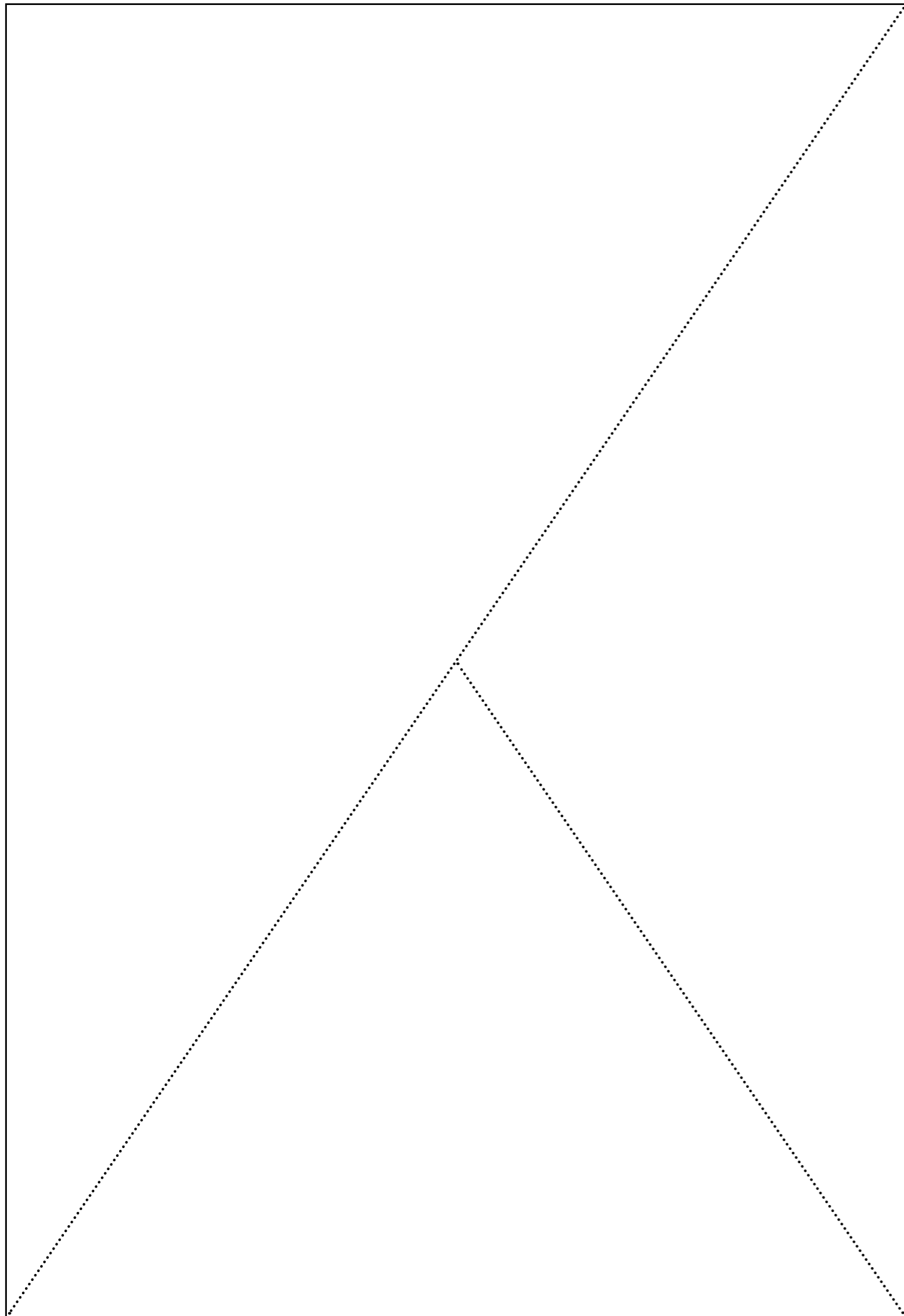


Oprichting Stimuleringsfonds voor Architectuur. Vergadering van de Adviescommissie Manifestaties en Publicaties van de Raad voor de Kunst (RvdK), de wegbereider voor de Adviescommissies van het Stimuleringsfonds voor Architectuur: v.l.n.r. J. Brouwer, D. Louwerse, P. Rings (WVC), A. Ploeger (WVC), M. van Heck (WVC), T. Koolhaas, C. Vriesman, G. Enning (VROM), C. de Boo, T. Asselbergs, N. de Vreeze, I. Janssen (RvdK) en C. Dam.



1994: Stimuleringsfonds voor Architectuur organiseert excursies ter inspiratie van (publiek) opdrachtgeverschap. Een voorbeeld is de excursie naar Euralille in Lille, destijds een van de meest aansprekende stedelijke projecten in ontwikkeling, naar het masterplan van OMA.





**NOTA 2. DE ARCHITECTUUR VAN DE RUIMTE**

**STIMULEREN**

# STIMULEREN

## AL

Beleidsplan 1997-2000: **ARCHITECTUURBELEID ALS CULTURELE OPGAVE**

1 april 1997: De ministeries van VROM en OCenW, de beroepsverenigingen (BNA, BNS, NVTL, BNI), de Vereniging van Nederlandse Projectontwikkelingsmaatschappijen (NEPROM), het Algemeen Verbond Bouwbedrijf (AVBB), de branchevereniging van advies- en ingenieursbureaus (ONRI) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) ondertekenen het Convenant Wedstrijden op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur. Zij nemen zich voor om mogelijkheden te creëren voor advies en professionele ondersteuning voor uitschrijvers van wedstrijden uit de (semi-)collectieve- en marktsector en willen daartoe een steunpunt inrichten. 1 april 1997: Architectuur Lokaal richt het Steunpunt Ontwerpwedstrijden op. Het functioneert tegen de achtergrond van 'Kompas, handleiding en voorbeeldmodellen bij het uitschrijven van prijsvragen en meervoudige opdrachten op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur'. De convenant-ondertekenaars spreken af hun leden voortaan op te roepen om alle wedstrijden op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur te melden bij het steunpunt.



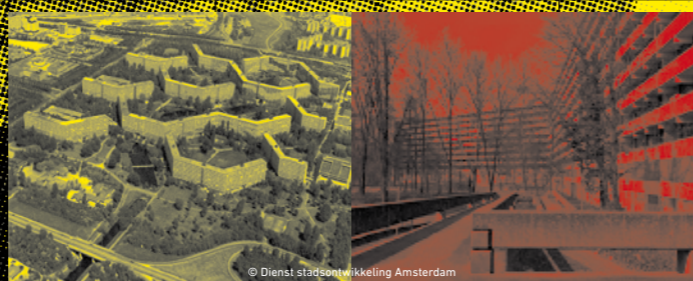
Mei 1997: Excursie Overleg Lokale Architectuurcentra (OLA) naar de Internationale Bau Ausstellung Emscherpark (Duitsland) als voorbeeld van regionale planning. Op het programma: de toepassing van andere energiebronnen en de resultaten van ecologisch beleid.

10 december 1997: Naast lokale overheden richt Architectuur Lokaal zich ook op professionele opdrachtgevers. Ivo Opstelten, voorzitter VNG en burgemeester van Utrecht, opent de nieuwe huisvesting van Architectuur Lokaal op de nieuwe, zo genoemde 'kunstenboulevard' onder het treinspoor in Amsterdam. "In onze complexere samenleving, met nog niet volledige decentralisatie- en dereguleringsprocessen en het streven naar een grotere marktwerking op velerlei gebied, is één ding duidelijk: de overheid en het particulier initiatief kunnen niet meer zonder elkaar. Alleen in een steeds wisselende, op maat gesneden, samenwerkingsvorm kunnen de toekomstige projecten worden aangepakt. En daarbij is respect voor het culturele belang, in belangrijke mate vertegenwoordigd door de ontwerpers, geboden. Nadat Architectuur Lokaal begin dit jaar op aandrang van de Tweede Kamer ook het particulier opdrachtgeverschap in haar 'portefeuille' heeft gekregen, bestrijkt de stichting het hele werktein. En dat is een even logische als gunstige ontwikkeling. Want zo kan Architectuur Lokaal alle partijen die bij het bouwproces betrokken zijn aan tafel zien te krijgen. Ik hoop vermoedelijk niet aan te geven dat dit - vooral in Nederland - een bijzonder lastige klus is. Want men bevindt zich als het ware midden op het toernooiveld van de belangenstrijd. Maar het is de enige manier om de zaak grondig aan te pakken. En daarbij verdient Architectuur Lokaal ieders volle steun."

## BKVB

IN DE PERIODE 1992-2011 REIKT HET FONDS BKVB OEUVERPRIJZEN UIT. De prijs (50.000 gulden/40.000 euro) wordt eens in de twee jaar toegekend aan beeldend kunstenaars, vormgevers en architecten met een bijzondere staat van dienst en een belangrijk oeuvre.

"De Bijlmer verguisd, de ontwerper met prijs onderscheiden." (Trouw, 9 december 1998): Siegfried Nassuth (1922-2005) wordt in 1998 onderscheiden met de Oeuvreprijs voor zijn aandeel in het stedenbouwkundig ontwerp voor de Bijlmermeer. "Nassuth kan als het stedenbouwkundig brein achter deze wijk worden beschouwd", aldus het juryrapport. Volgens de jury heeft Nassuth het model van de functionele stad bedacht: een strenge scheiding van functies, waarbij de voorzieningen zijn geconcentreerd onder de wegdekken en parkeergarages. Met de bekroning van Nassuth wil de commissie de aandacht vestigen op de naar haar mening niet zelden vertroebelde discussie over de Bijlmer, waarbij stedenbouwkundige aspecten dikwijls worden verward met sociale factoren. "Het stedenbouwkundige plan kan nog steeds worden opgevat als het model van de functionele stad en een oplossing van het probleem van stedelijke concentratie", aldus de jury. Andere winnaars in de categorie bouwkunst: 1992: Hein Salomonson, 1994: Ernest Groosman, Nico de Jonge, 1996: John Habraken, 2000: Louis le Roy, Wim van Hooff, 2002: Rem Koolhaas, 2004: Herman Hertzberger, 2007: Wim Quist, 2009: Herman Zeinstra, 2011: Adriaan Geuze.



© Architectuur Lokaal

1998: Architectuur Lokaal start op verzoek van de Rijksbouwmeester Wytze Patijn het cursusprogramma ABEL (Architectuur en BEleid), dat is gericht op het bevorderen van de deskundigheid in het cultureel opdrachtgeverschap. Er worden programma's op maat samengesteld voor bedrijven, overheden en instellingen, die variëren van inleidingen in architectuur en stedenbouw tot specifieke colleges over bijvoorbeeld duurzaam bouwen, monumentenzorg, juridische onderwerpen of het uitschrijven van ontwerpwedstrijden. De eerste ABEL-cursus wordt in 1999 georganiseerd voor projectleiders van het Bouwfonds Woningbouw. Aan het tweede ABEL-programma (2000) ontwikkeld voor de regiodirecties van de Rijksgebouwendienst nemen ongeveer 140 medewerkers deel. Sinds 2010 worden onder de noemer De Opdrachtgeversschool masterclasses voor opdrachtgevers georganiseerd.

## NAi

Directeur NAi 1996-2001: Kristin Feireiss



© Het Nieuwe Instituut

1999: AIR-Zuidwaarts/Southbound. Waar het Landschap begint / New Landscape Frontiers. Het onderwerp is de inrichting van de zuidflank van de Randstad en van de Delta tussen Rotterdam en Antwerpen. De manifestatie en de traditionele ontwerpdracht richt zich vooral op het ten zuiden van Rotterdam gesitueerde eiland Hoeksche Waard. Tot nu toe heeft het eiland zich onzichtbaar voor planners weten te houden, maar de druk van verstedelijking wordt wel steeds meer voelbaar.



© Het Nieuwe Instituut

## SfA

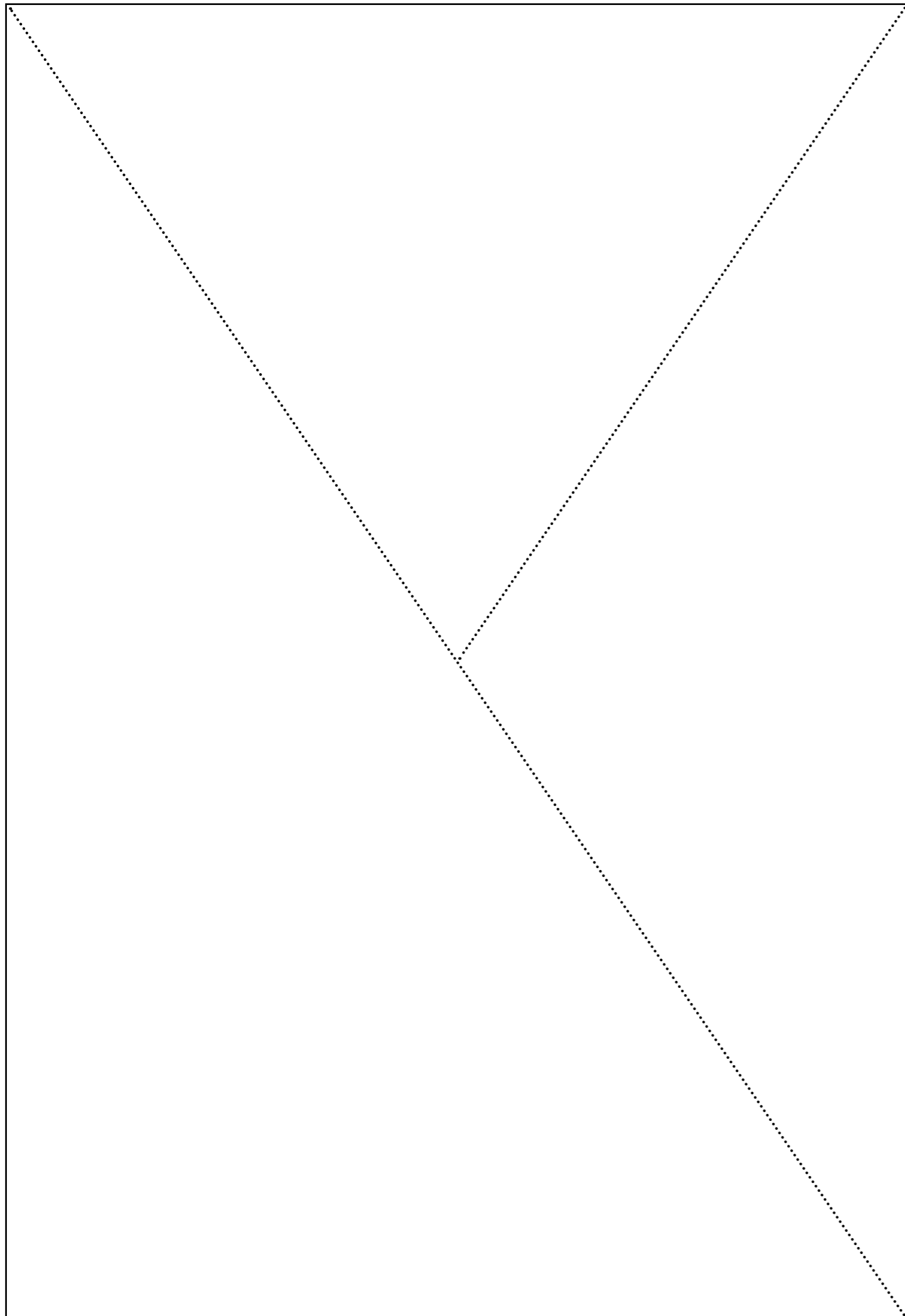
Directeur Stimuleringsfonds voor Architectuur 1997-2002: Ruud Brouwers



Vanaf 1998 initieert het Stimuleringsfonds voor Architectuur het project Groepsportretten. Het idee achter Groepsportretten: jonge architectenbureaus uitnodigen om tezamen met generatiegenoten hun visie te geven op culturele opgaven in relatie tot de stad. Hun ontwerp onderzoek richt zich op overkoepelende thema's als City Branding en Angst & Ruimte. De onderzoeken zijn gebundeld in publicaties, uitgegeven door NAi Uitgevers.



Online architectuurplatform ArchiNed wordt ondersteund vanuit het architectuurbeleid. Naast nieuwsberichten is er een vacaturebank en een agenda met tentoonstellingen, lezingen en uitstaande prijsvragen en symposia.



**NOTA 3. ONTWERPEN AAN NEDERLAND**

**STIMULEREN**

# STIMULEREN

## AL

Beleidsplan 2001-2004: **TRAIT-D'UNION**



© Architectuur Lokaal

**2002:** Architectuur Lokaal zet de herontwikkeling van voormalige militaire terreinen in particulier opdrachtgeverschap in Tübingen (Duitsland) op het programma bij het internationale uitwisselingsprogramma PANORAMA EUROPE. In 2006 organiseert Architectuur Lokaal een studiereis naar deze stad voor de gemeente Almere, waar Adri Duivesteijn is benoemd als wethouder. Hij ziet mogelijkheden om in Almere nieuwe wijken te ontwikkelen in samenwerking met bewoners.



© Architectuur Lokaal

**Op geest en grond:** culturele planologie in de Duin- en Bollenstreek  
**2001:** De provincie Zuid-Holland heeft in samenwerking met Architectuur Lokaal een meerjarig actieprogramma culturele planologie opgesteld dat is gericht op het scheppen van draagvlak in de regio (via openbaar debat) en op het stimuleren van concrete initiatieven. Hoe kan een culturele inbreng in de ruimtelijke ontwikkelingen leiden tot extra kwaliteit? Gemeenten en instellingen kunnen, in het kader van het programma, projectvoorstellen doen en deze realiseren met een bijdrage van de provincie. Het programma loopt van 2001 tot en met 2004.

**2003:** Oprichting Informatiecentrum Eigen BOUW (ICEB) door minister Sybilla Dekker (VROM), ter ondersteuning van bouwers en gemeenten bij particulier opdrachtgeverschap. Het ICEB is een samenwerkingsverband tussen Architectuur Lokaal, de Vereniging Eigen Huis (VEH) en de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV), ondersteund door het ministerie van VROM. Architectuur Lokaal concentreert zich op het ontwikkelen van draagvlak en begrip voor goed opdrachtgeverschap bij publieke partijen, en voor de manier waarop gemeenten hiervoor een beleid kunnen ontwikkelen.

**2001:** Creatieve industrie wordt een interessant aanknopingspunt voor cultuurbeleid. Het cultuurbeleid wil alerter reageren op marktontwikkelingen en gunstige voorwaarden scheppen voor de versterking en de ontplooiing van cultureel ondernemerschap. (Staatssecretaris Rick van der Ploeg aan de voorzitter van de Tweede Kamer, Brief over meerjarig perspectief cultuur (cultuurnota 2001-2004 'Cultuur als confrontatie'), 30 november 2001.)

## BKVB

Directeur Fonds BKVB 2000-2011: Lex ter Braak

**2004: HANS VERMEULEN EN MARTINE DE WIT ONTVANGEN STARTSTIPENDIUM VOOR OPZETTEN DUS.**

"Op verschillende momenten, tijdens de start van ons bureau hebben we alle drie het startstipendium ontvangen. Dit bood meer ruimte om ons credo 'design by doing' in de praktijk te brengen en zo aan ons bureau manifest te bouwen: "Design by doing is architectural beta-testing. Build 1:1 models in the public domain that function as immediate analysis, architectural test case and social condenser." De Bucky Bar, gebouwd voor het NAI destijds, adresseerde bouwregelgeving, community building en duurzaamheidsvraagstukken. Jaren later leidde deze aanpak tot het in-house ontwikkelen van een eigen XL 3D printer, 3D print biomateriaal, ontwerp software en het organiseren van een eco-systeem van internationale bouwpartners waarmee we nu duurzame en adaptieve gebouwdere delen produceren, zoals getoond bij het NL EU entreegebouw. Zo stond het startstipendium dus mede aan de wieg van ons inmiddels 20 man grote bedrijf, waar design, technologische innovatie en community development samengaan." Hans Vermeulen, Martine de Wit, Hedwig Heinsman, founders DUS architects.



© Design en Ontwerp

**Entreegebouw NL EU-voorzetterschap, DUS architects, Amsterdam, 2016.** Opdrachtgever: ministerie Buitenlandse Zaken. Gevelontwerp met grootschalige 3D prints, die verwijzen naar de historische zeilschepen die voorheen op het Amsterdamse Marine terrein zijn gebouwd. De blauwe banken zijn 3D geprint van bio-plastic dat na het voorzitterschap geheel kan worden gerecycled en opnieuw geprint.



© DUS architects

**Bucky Bar, DUS architects, Rotterdam, 2008.** Opdrachtgever: NAI / Studio for Unsolicited Architecture. Spontaan publiek gebouw van paraplu's, bedoeld voor diverse bijeenkomsten. DUS: "Een levensgrote maquette die het gedachtegoed van Buckminster Fuller test. Kan het minimaal gebruik van materiaal en energie in geodetische koepels leiden tot een duurzamere toekomst?"

Vanaf 2000 reikt het Fonds BKVB ook de Benno Premselaprijs uit aan een persoon die een stimulerende en inspirerende rol heeft gespeeld voor meerdere generaties kunstenaars, vormgevers of architecten. De Prijs voor de Kunstkritiek wordt in 2004 ingesteld. Beide prijzen zijn opgeheven in 2012.

**Wat is een startstipendium?** "Een startstipendium stelt beginnende kunstenaars in staat hun werk verder te ontwikkelen. Met het startstipendium kunnen zij zich op de artistieke en zakelijke ontplooiing van hun werk richten. Ontvangers van een startstipendium kunnen in principe met de subsidie doen wat zij voor de start van hun beroepspraktijk belangrijk achten. De subsidie kan gebruikt worden voor de kosten van levensonderhoud en voor beroepskosten zoals materiaal en de huur van een werkruimte. Ook kan het besteed worden aan het verrichten van onderzoek, het deelnemen aan tentoonstellingen en manifestaties in binnen- en buitenland, het uitvoeren van projecten of een werkperiode in het buitenland. Een startstipendium kan maximaal 2 keer worden toegekend."

## NAi

Directeur NAI 2001-2006: Aaron Betsky



© Het Nieuwe Instituut

**2001: Manifestatie Heilige Huisjes,** bewoners als opdrachtgever in het NAI. De manifestatie bestaat onder andere uit een woonmarkt (in de Grote Zaal van het NAI) waar particulieren die een eigen huis willen laten bouwen zich kunnen oriënteren op een architect en een kavel. Op de markt staan vijftig architectenbureaus en de gemeenten Almere, Amsterdam, Leeuwarden, Rotterdam, Schiedam en Zoetermeer. In de gelijknamige publicatie zijn 28 zeer verschillende voorbeelden van zelfbouwers gedocumenteerd.

De regering wil dat een derde van de nieuwe woningen tussen 2005 en 2010 door de bewoners zelf is gebouwd. Hiermee staat de Nederlandse woningmarkt, tot nu toe gedomineerd door woningbouwverenigingen en projectontwikkelaars (vinex-opgave), op een historisch keerpunt. Vooral in gemeenten met een grote bouwopgave is het de bedoeling dat toekomstige bewoners zelf hun grond kunnen verwerven (vrije kavels) waarop zij naar eigen inzicht hun woning realiseren. Deze vorm van bouw (zelfbouw of particulier opdrachtgeverschap genoemd) vormt een alternatief voor de projectmatige seriebouw voor een anonieme markt.

**1997: Introductie begrip Het Wilde Wonen door Carel Weeber,** voorzitter van de Bond Nederlandse Architecten (1993-1998) in NRC Handelsblad: Bernard Hulsman, 'Het Wilde Wonen. Carel Weeber wil af van het rijtjeshuis', 4-4-1997. Weeber houdt een pleidooi voor het vrijstaande huis, als reactie op de woningbouw die in Vinex-locaties worden gerealiseerd.

**2001: Openstelling Rijksmonument Huis Sonneveld voor publiek.** De vrijstaande villa (1933), ontworpen door architectenbureau Brinkman en Van der Vlugt, is een van de best bewaard gebleven woonhuizen in de stijl van het Nieuwe Bouwen. De villa is in opdracht van Albertus Sonneveld, een van de directeurs van de Van Nelle-fabriek, gebouwd. Het interieur is teruggebracht naar de staat van oplevering in 1933. Het reconstrueren, verrijken en toegankelijk maken van dit totaalconcept van kunst, interieur en architectuur is een duidelijke keuze voor een integrale benadering van ontwerpdisciplines en geschiedschrijving

© Het Nieuwe Instituut



**2000: Nota Mensen, Wensen, Wonen (VROM);** visie van het kabinet op het wonen in de 21ste eeuw. Burger staat centraal, deze moet meer individuele keuzevrijheid krijgen. Rijk wil particulier opdrachtgeverschap stimuleren.

**In 1967 stelt Maaskant (1907-1977), met het vermogen dat hij heeft vergaard, de Rotterdam Maaskantprijs in;** een oeuverprijs bestaande uit een oorkonde en een geldbedrag (25.000 euro), die om de twee jaar wordt uitgereikt aan personen die "een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de culturele beleving van architectuur of landschapsinrichting door hierover te publiceren, te doceren of andere stimulerende en sturende werkzaamheden uit te voeren". De prijs is o.a. uitgereikt aan Tracy Metz, auteur en presentator (2016), tuin- en landschapsontwerper Piet Oudolf (2014), stadsocioloog Arnold Reijndorp (2012), hoogleraar architectuur- en stedenbouwgeschiedenis Auke van der Woud (2010), wethouder Ruimtelijke Ordening Almere Adri Duivesteijn (2008), architect Carel Weeber (2006), landschapsarchitect Dirk Sijmons (2002), Maarten Kloos, directeur ARCAM (lokaal architectuurcentrum Amsterdam (2000), studentengedezelschap Stylos (1998), stedenbouwkundige Riek Bakker (1994), Ypke Gietema, wethouder Ruimtelijke Ordening Groningen (1992).

## SfA

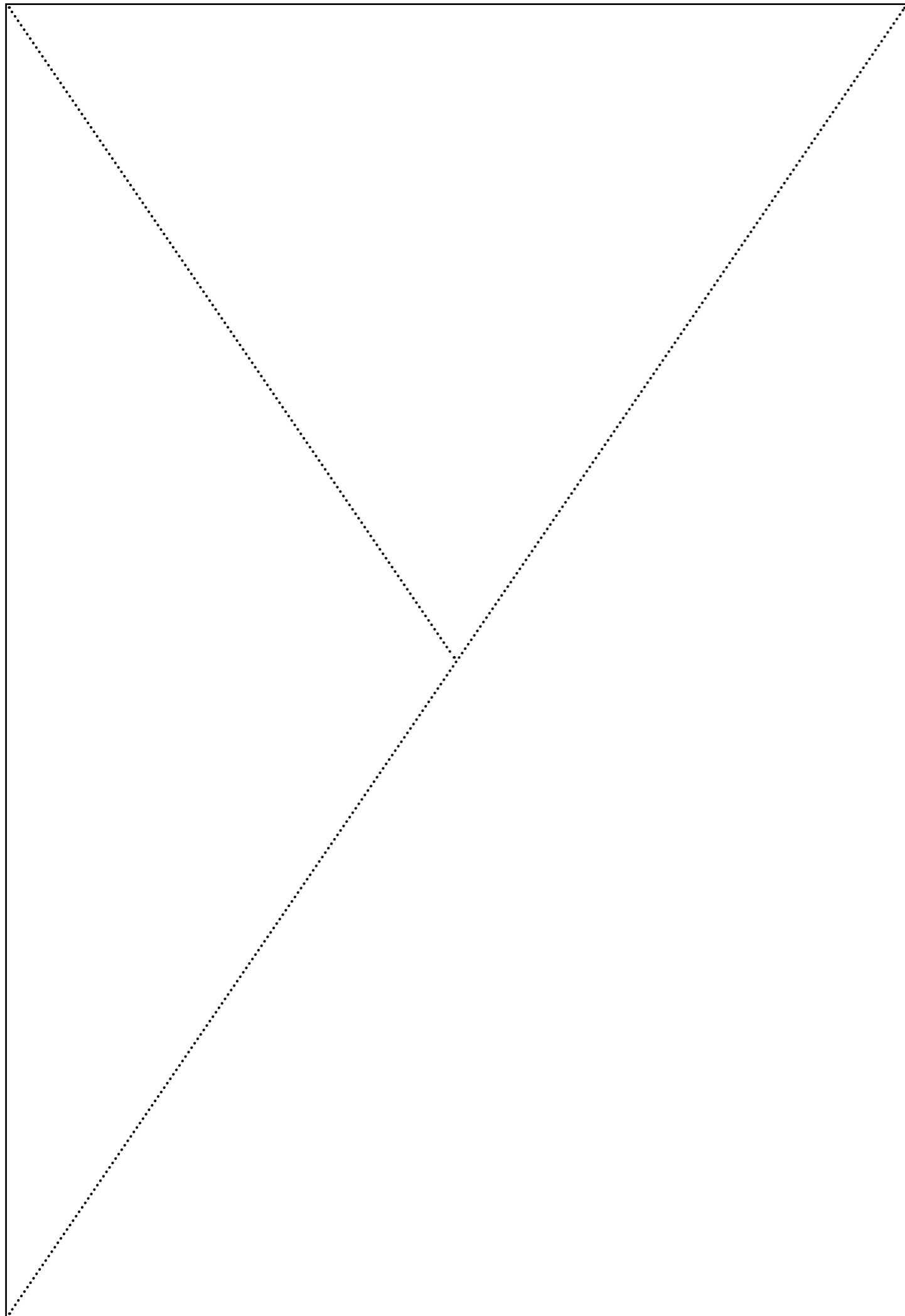
Directeur Stimuleringsfonds voor Architectuur 2002-2016: Janny Rodermond

**De vele architectuurcentra die vanaf de oprichting van het Stimuleringsfonds voor Architectuur zijn ondersteund,** fungeren als platform voor het debat over de stad en vervullen een actieve rol bij het betrekken van zowel professionals als burgers bij het lokale architectuurbeleid. In 2007 publiceert het Stimuleringsfonds de publicatie 'ArchitectuurcentraAL', een overzicht van alle centra en hun activiteiten op het gebied van ontwerp en opdrachtgeverschap. Vanaf 2014 zijn de Stadslabs, als belangrijke speler tussen vak- en breed publiek, er bijgekomen. In 2014 schreef het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie de Open Oproep Experimenteren met Stadslabs en in 2015 de Open Oproep Stadslabs - Anders werken aan urgente opgave uit. Binnen het programma Innovatieve vormen van opdrachtgeverschap (onderdeel van het Actieagenda Architectuur en Ruimtelijk Ontwerp) zijn de stadslabs een belangrijk speerpunt. Stadslabs zijn vrije organisatievormen waarin collectieven van bewoners, ontwerpers en andere professionals in samenwerking met lokale overheden en bedrijven experimenteren met 'stad maken'. Ontwerpers vervullen daarbij dikwijls een intermediaire rol. Op de Open Oproep 2014 komen 89 voorstellen binnen, op de oproep in 2015 87. In totaal zijn er 27 stadslabs ondersteund. Voorbeelden van Stadslabs zijn initiatieven zoals Dep.Tijdelijke Ontwikkeling in Arnhem, Maastricht-LAB en De Dépendance.



**2001: Het Stimuleringsfonds voor Architectuur ondersteund 'De grootste architect van Nederland: Hugh Aart Maaskant',** een documentaire van filmer/architect Jord den Hollander. De film gaat in première tijdens de opening van het Architectuur Filmfestival Rotterdam. In 2003 verschijnt de publicatie Hugh Maaskant. Architect van de vooruitgang; de handelseditie van het proefschrift van Michelle Provoost. Maaskant is architect van o.a. het Groothandelsgebouw in Rotterdam, het Johnson Wax gebouw in Mijdrecht en het Provinciehuis in den Bosch.





NOTA 4. ACTIEPROGRAMMA RUIMTE EN  
CULTUUR - ARCHITECTUUR- EN BELVEDEREBELEID

**STIMULEREN**

# STIMULEREN

## AL



**2007:** Voor Vestia Rotterdam Feijenoord organiseert Architectuur Lokaal een prijsvraag voor verbetering van de koppen van het gebouw De Peperklip in Rotterdam. De prijsvraag verloopt volgens de handleiding Kompas die het Steunpunt Architectuuroopdrachten & Ontwerp wedstrijden van Architectuur Lokaal ontwikkelde ter verbetering van architectenselecties. Carel Weeber, architect van De Peperklip (1982), was voorzitter van de jury. De andere juryleden waren Piet Vollaard (ArchiNed), Jenny Schakelaar (Vestia), Irene Prinsen (Bewonerswerkgroep Peperklip), Cilly Jansen (Architectuur Lokaal), Helena Casanova en Ergün Erkoçu (architecten). Het winnende plan van Ilse Bakker is uitgevoerd.

**2006: MANIFESTATIE BOOST!** Impuls voor publiek opdrachtgeverschap. BOOST! is de vierde editie van de reeks landelijke manifestaties over publiek opdrachtgeverschap voor nieuwe gemeenteraadsleden en wethouders. 450 opdrachtgevers uit het hele land kwamen bijeen om te discussiëren over opdrachtgeverschap en samenwerking tussen publieke en private partijen. Gespreksleider Felix Rottenberg (voorzitter Architectuur Lokaal) concludeert dat hoeveel we in Nederland ook bouwen, we nog steeds de kunst niet verstaan om er samen het beste van te maken. "Een blauwdruk voor een goed proces is niet te geven, maar succes hoeft niet zoals nu een toevalstreffer te blijven. We weten inmiddels dat het geen goed idee is om in de startfase haast te maken. Er is tijd nodig voor een goede voorbereiding. Pas dán is het mogelijk een goed beeld te krijgen van de opgave, de betrokkenen en de mogelijke oplossingen. De investering in deze fase verdient zich terug in een snelle uitvoering en in de kwaliteit van het resultaat."

## BKVB

**ELKE DRIE JAAR ORGANISEERT HET FONDS BKVB STUDIEREIZEN** voor zowel architecten als stedenbouwkundigen, landschapsarchitecten, interieurarchitecten en voor beschouwers, vormgevers en beeldend kunstenaars die een bijdrage leveren aan de inrichting van en de theorievorming over de publieke ruimte.



**Fonds BKVB, 'Bladeren door het Amerikaanse landschap',** NAI Uitgevers, 2009. De publicatie vormt de neerslag van de studiereis, met essays van de deelnemers en van enkele Amerikaanse landschapsonderzoekers. 927 pagina's met 6.536 afbeeldingen en een reeks beschouwingen over de Amerikaanse landschapsarchitectuur en de openbare ruimte. De publicatie, vormgegeven door Irma Boom, krijgt het predikaat Best Verzorgde Boeken 2009. "Wat hier zo uitputtend gerepresenteerd en op een encyclopedische manier vastgelegd wordt is immers niet meer dan een verzameling vluchtige indrukken van de toerist, de reiziger door dat eindeloze Amerikaanse landschap, ook al is die reiziger een professional die vertrouwd is met één van de boeken uit de al even uitputtende bibliografie die voor deze gelegenheid werd samengesteld. De vorm die Irma Boom voor dit reisverslag koos houdt een knipoog in, maar het boek annex verslag is tevens een prestigeobject voor het Fonds BKVB geworden. Wat hier precies gerepresenteerd wordt houdt de ontwerper dus mooi in het midden – met alle ambivalentie van dien." (Jury-verslag)

**2007: POWER OF PLACE.** Een zoektocht naar de betekenis van landschap en openbare ruimte in Amerika; studiereis naar de Verenigde Staten. Uitgangspunt voor deze achtste studiereis van het Fonds BKVB is de bestudering van het landschap en de stedenbouw op drie niveaus: het stadspark als sociale en multiculturele ruimte in de verdichte stad; de veranderende groengebieden aan de randen van de stad en het grootschalige, omringende landschappelijk gebied als opgave van behoud, beheer en ontwerp. De reis van New York naar Arizona via o.a. de Hudson River Valley, Washington DC, Virginia en Chicago voert langs stadsparken, (burger)initiatieven in de openbare ruimte, hergebruik van industrieel erfgoed, cultuurlandschappen, nationale parken, memorial landscapes, utopische suburbia, meta-landschappen, etc. Onderweg vinden ontmoetingen plaats met vele specialisten op het gebied van landschapsarchitectuur en openbare ruimte. Deelnemers aan de studiereis zijn: David Hamers, Mariette Kamphuis, Huib van der Werff, Kai van Hasselt, Harry den Hartog, Stijn Lohof, Tjerk Ruimschotel, John Boon, Michael van Gessel, Jan Dirk Hoekstra, Mechtild Stuhlmacher, Fabiana Toni, Judith Korpershoek, Rudy Luijters, Geert van de Camp, Voebe de Gruyter, Erik Odijk, Frank van der Salm, Sanne Peper, Ester van de Wiel en Dirk Sijmons. Organisatie: Lex ter Braak en Anne Hoogewoning, inhoudelijke begeleiding: landschapshistoricus Erik A. de Jong en sociaal geograaf/parkhistoricus Hanneke Schreiber.

**Andere studiereizen:** in samenwerking met het Nederlands Architectuurinstituut: Japan (1992), Los Angeles (1994), grote infrastructurele projecten in Noordwest-Europa (1995) en metropolen in Zuidoost-Azië (1997); daarna Denemarken, Zweden en Finland (1999), India (2001), Midden- en Oost-Europa (2004) en de Balkan, Marseille, Noord-Engeland en de Baskische regio (2010).

## NAi

Directeur NAi 2006-2012: Ole Bouman



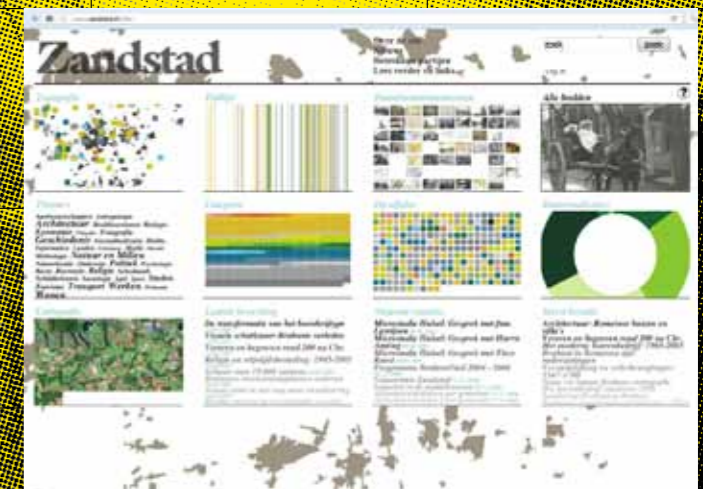
© Katrien Franken

**2007-2008: Cuypers, Architectuur met een missie.** De architect P.J.H. Cuypers staat in Nederland bekend om grote projecten als het Rijksmuseum Amsterdam (1876-1885) en het Centraal Station Amsterdam (1882-1889), maar ook om zijn enorme hoeveelheid kerken, vooral in het zuiden van het land. Uit het omvangrijke archief van Cuypers, in beheer van het NAi, blijkt zijn invloed niet alleen als architect maar ook als (rijks)adviseur, jurylid, projectontwikkelaar en verzamelaar. In 2007/2008 is zowel in het NAi te Rotterdam als in het NAi Maastricht een grote overzichtstentoonstelling te zien waarin de veelzijdigheid van architect P.J.H. Cuypers, meester van de negentiende-eeuwse architectuur, wordt belicht.

**2006: START NAI MAASTRICHT (NAI M),** een onderdeel van het NAi. NAI M is gericht op de Euregio en Europa. Sinds april 2009 functioneert de vestiging van het NAi in Maastricht als een zelfstandig instituut onder de naam NAI M/Bureau Europa.

## SfA

**2002-2008:** Subsidieregeling Belvedere wordt ondergebracht bij het Stimuleringsfonds voor Architectuur (daarvoor 2000-2002 door projectbureau Belvedere).



Ontwerpen met geschiedenis, de kerngedachte van de beleidsnota Belvedere, werkte vanuit een brede benadering van cultuurhistorie en interdisciplinaire samenwerking. In het project Zandstad 2004-2007, een samenwerking van het Stimuleringsfonds voor Architectuur, Vrije Universiteit Amsterdam en Nederlandse en Vlaamse ontwerpopleidingen, is een toekomstvisie ontwikkeld voor de zandgronden in Oost-Brabant. Een website ontwikkeld door LUST speelt een belangrijke rol in het overdragen van de kennis en de praktische omgang met het 'verleden landschap'.

**2005: OCW en EZ: 'Ons Creatieve Vermogen, Brief Cultuur en Economie':** beleidsbrief over benutten economisch potentieel kunst, media en entertainment.

NOTA 5. EEN CULTUUR VAN ONTWERPEN -  
VISIE ARCHITECTUUR EN RUIMTELIJK ONTWERP

**STIMULEREN**

# STIMULEREN

## AL

Beleidsplan 2009-2012: **OPDRACHTGEVERSCAP ALS SLEUTEL.**



**2009:** Feestelijk symposium Vinix, Vinex, Vinex in Hoofddorp, ter afsluiting van de Vinex-opgave in de gemeente Haarlemmermeer. Eerst was er Vinix (geen Vinex), toen Vinex en binnenkort volgt de Vinext (toekomstige gebiedsontwikkeling). De Haarlemmermeer kijkt terug op een vruchtbare bouwperiode van 15 jaar. In die periode zijn ruim 14.000 woningen gebouwd in met name de Vinex-wijken Floriande, Stellinghof en Getsewoud.

De publicatie bevat een overzicht van 15 jaar Vinex met onderzoeken, interviews, fotoreportages en persoonlijke herinneringen

**Wonen in een kelderbox?**  
 Als gevolg van de nieuwe wetgeving (Het maatschappelijke onderbrenging, Wmo) kunnen mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) voor hun huisvesting niet langer een beroep doen op de gehandicaptenzorg. Voor hun huisvesting moeten zij nu het reguliere project volgen, maar vanwege hun cognitieve en fysieke beperkingen hebben jongeren met een licht verstandelijke beperking weinig of geen kans om dat project succesvol te volbrengen. Dit weten zij in de regel niet, maar worden daardoor gehouden in zonder steun en zorg kan dat tot problemen leiden. De oplossing is nu niet te maken voor de ouders, maar een duidelijk alternatief a door de maatschappelijke verandering en regulering nu het moet komen. Sinds 2008 onderzoekt Architectuur Lokaal octuile ruimtelijke opgaven via De Citrisenraad, denktank en discussieplatform van jonge professionals in de bouw. Dit verzoek voor onderzoek Koninklijk Amsterdam gingen jonge ontwerpers vormt. De Citrisenraad in samenwerking met mensen die de zorg op zoek naar nieuwe woonmogelijkheden voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. Dit is de laatste gepresenteerde huisvestingsoplossingen doorbreken het sociale isolement van deze groep mensen en bevorderen hun deelname aan de samenleving.

**Wonen in een kelderbox?**  
 (Beter) Woonmogelijkheden voor jongeren met een licht verstandelijke beperking



**2009: ARCHITECTUUR LOKAAL ONTWIKKELT DE OLIFANTENKOOI**, denktank en discussieplatform voor jonge professionals in de bouw. Aanvankelijk vooral in de vorm van pamfletten en debatten; vanaf 2011 zijn onder begeleiding van externe deskundigen de opgaven krimp, leegstand, veranderende winkelvoorraad en nieuwe woonmogelijkheden voor jongeren met een licht verstandelijke beperking onderzocht. Vanaf 2012 werkt De Olifantenkooi internationaal: in 2012 met Duitsland (Der Elefantenkäfig i.s.m. de Nederlandse ambassade in Düsseldorf) rond het thema herbestemming van grote fabriekscomplexen in de stad en in 2013 met Spanje (Jaula de los Elefantes i.s.m. IAAC Barcelona) over zelfredzaam vastgoed. De editie met Turkije in 2014 en 2015: Fil Kafesi) betrof een verkenning naar herontwikkeling van de wijk Saraçoğlu in Ankara en naar mogelijk hergebruik van de Koepelgevangenis in Breda. In 2016 stond kustversterking centraal in The Portsmouth Elephant Cage (UK). De Olifantenkooi-programma's worden georganiseerd in samenwerking met gemeenten en maatschappelijke organisaties.

## BKVB

**JANUARI 2012: FUSIE FONDS BKVB MET DE MONDRIAAN STICHTING TOT HET MONDRIAAN FONDS. SUBSIDIES VORMGEVING EN BOUWKUNST WORDEN OVERGEHEVELD NAAR HET STIMULERINGSFONDS CREATIEVE INDUSTRIE.**

Het Mondriaan Fonds is een Nederlands stimuleringsfonds voor beeldende kunst en cultureel erfgoed. Het bevordert projecten en activiteiten van kunstenaars uit Nederland en van Nederlandse en buitenlandse instellingen.



**2011: Het Fonds BKVB ondersteunt 'You Can't Change China, China Changes You'**, een studie van John van de Water (NEXT architects) naar een authentieke architectuur. Hoe houdbaar is een westers ontwerpend vermogen in een volstrekt andere culturele context als de Chinese? John van de Water vertrok in 2004 naar China met de ambitie om het internationaal gewaardeerde gedachtegoed van het bureau NEXT architects, waarvan hij partner is, ook in China in de praktijk te brengen. "Hectische jaren volgden met meer dan een miljoen vierkante meter aan gerealiseerde projecten op Chinese grond. De grenzen van het westerse referentiekader moesten continu tegen het licht van de Chinese context gehouden worden. Een scala aan emoties tussen westers en Chinees denken deed zich voor: onbegrip, confrontatie, misverstanden, acceptatie, besef, begrip en uiteindelijk meerwaarde." De studie is verschenen als publicatie bij 010.

**2009: OCW en EZ: 'Waarde van creatie. Brief Cultuur en Economie':** "de creatieve industrie moet zich beter organiseren en haar innovatieve vermogen verder aanscherpen."

**2010: Creatieve industrie uitgeroepen tot één van de negen 'topsectoren'.** Topsectoren zijn die sectoren die voor de toekomst van Nederland van grote economische en maatschappelijke waarde zijn. Andere topsectoren zijn onder meer: Chemie, Energie, Logistiek en Water.

**2011: OCW: 'Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid, cultuurnota 2013-2016'.** De cultuurnota noemt een omslag in het cultuurbeleid noodzakelijk omdat het beleid niet in de pas loopt met veranderingen in de samenleving. In de cultuurnota wordt een onderverdeling gemaakt tussen 'kunst' en 'creatieve industrie'. Het ministerie van OCW duidt deze kunst disciplines sindsdien aan met het begrip 'Creatieve Industrie' en sluit zo aan bij het economisch gemotiveerd topsectoren-beleid.

**Juli 2012: nai010 uitgeverij ontstaat; samengaan van 010 (in 1983 opgericht door Hans Oldewarris en Peter de Winter) en Nai Uitgevers (oort ontstaan als publicatieafdeling van het Nederlands Architectuurinstituut).**

## NAi



**2010: Strijd om de stad. 40x omstrede architectuur.** Een stad gebouwd uit maquettes, afkomstig uit de architectuurcollectie. Niet zomaar maquettes, maar maquettes waar ooit ophel, rumoer en discussie om is ontstaan. Bezoekers mochten aangeven welke van de veertig controversiële ontwerpen absoluut een plek verdienen in Nederland, en welke beslist niet.

**2010: Start Hedy d'Ancona-prijs voor excellente zorgarchitectuur; een initiatief van het Stimuleringsfonds, die tweemaal wordt uitgereikt. De Hedy d'Ancona-prijs richt zich specifiek op een voorbeeldige zorgomgeving waarin architectuur, interieur, stedenbouw, tuin- of landschapsarchitectuur het zorgconcept ondersteunt. Met de prijs wil het Stimuleringsfonds bij alle betrokken partijen aandacht vragen voor de mogelijkheden om de omgeving van mensen die zorg ontvangen en verlenen aanzienlijk te verbeteren.**



**Winnaar Hedy d'Ancona-prijs 2010: Revalidatiecentrum Groot Klimmendaal Arnhem,** opdrachtgever: Stichting Arnhem's Revalidatiecentrum Groot Klimmendaal, architect Koen van Velsen. "Groot Klimmendaal raakt de essentie van architectuur: het maken van mooie ruimtes. Het valt te prijzen dat de zorgfunctie niet van het gebouw valt af te lezen. Het gebouw straalt zelfverzekerdheid en beheersing uit. Precies de eigenschappen die een patiënt nodig heeft om beter te worden. Het zorgconcept is op een treffende wijze vertaald in architectuur."

## SfA



**LAY-OUT, KRANT VOOR ONTWERPEND ONDERZOEK** Sinds 2004 werkt het Stimuleringsfonds aan het aanmoedigen en verstevigen van de onderzoekscultuur door ontwerpers: van verkennend onderzoek naar experimenteel en toepasbaar onderzoek. Om de resultaten van innovatief ontwerpend onderzoek te verspreiden is de succesvolle reeks Lay-out ontwikkeld, een krant steeds gericht op één ondersteund onderzoeksproject. Doelstelling was het delen van methodieken om de ontwikkeling van onderzoek binnen de ruimtelijke ontwerpdisciplines te stimuleren. Ontwerpend onderzoek is ook in de nieuwe beleidsperiode een belangrijk speerpunt.

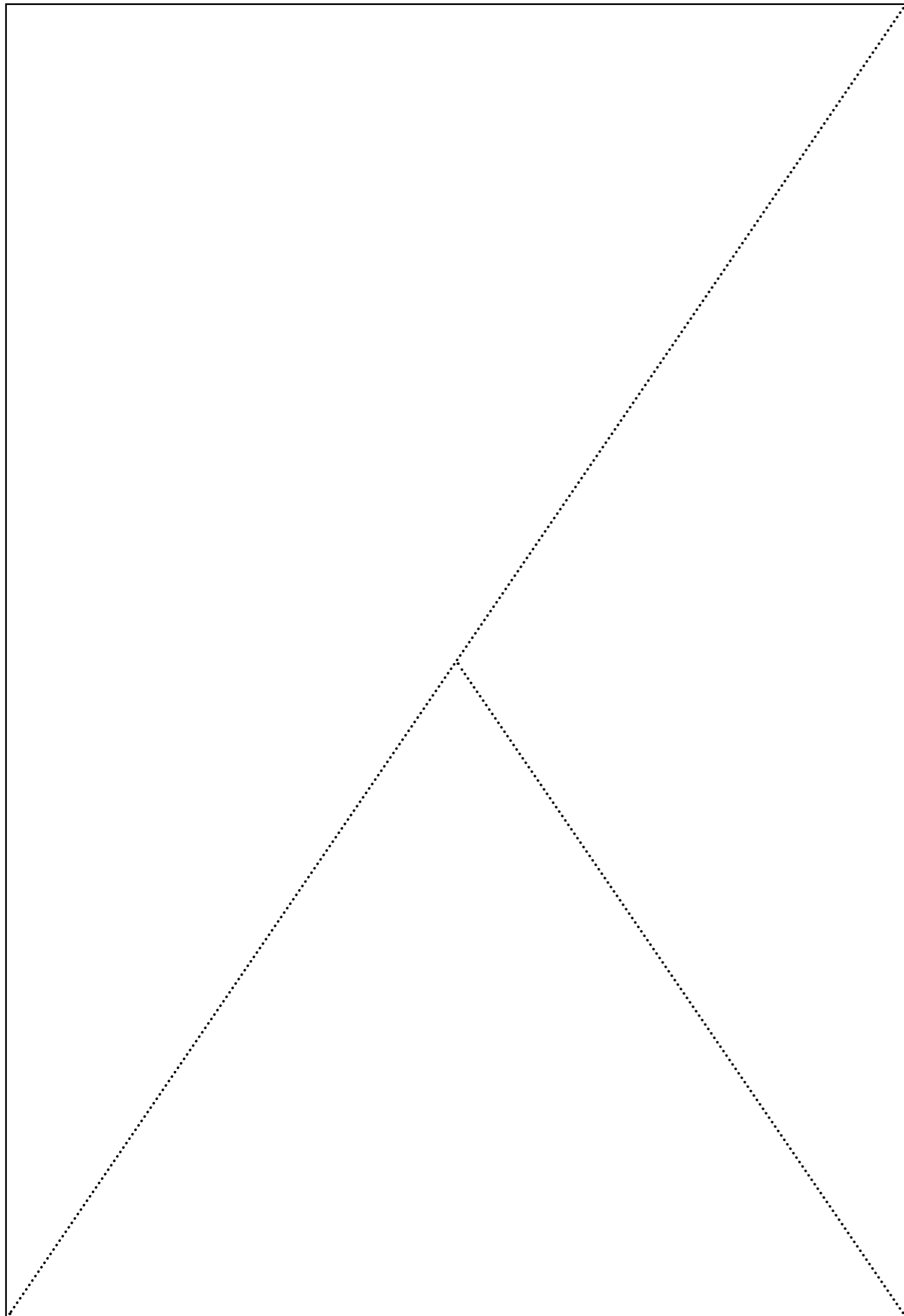
**ZORGARCHITECTUUR** Op het gebied van de gezondheidszorg is veel veranderd. De institutionele zorg beperkt zich tot steeds zwaardere vormen van zorg en mensen met een zorgvraag wonen langer thuis. Het aantal niet-conventionele opdrachtgevers dat eigen initiatief toont, neemt toe. Daarnaast hebben technologische innovaties grote impact op de organisatie van zorg. Het Stimuleringsfonds voor Architectuur, en vanaf 2013 Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, initieert onder meer de Hedy d'Anconaprijs voor excellente zorgarchitectuur en diverse onderzoekstrajecten zoals Ontwerp & Dementie. In deze trajecten werken ontwerpers samen met zorgbehoevenden, zorgprofessionals, instellingen en kennisplatforms aan actuele ontwerpgevallen.

**Winnaar Hedy d'Ancona-prijs 2012: Ronald McDonald Centre voor gehandicapten kinderen,** opdrachtgever: Stichting Ronald McDonald, architect: Fact Architects. "Het Ronald McDonald huis, een sportcomplex voor gehandicapte kinderen, laat zien hoe de droom van één persoon kan uitgroeien tot een indrukwekkend en origineel gebouw. Het gebouw is een plek waar kinderen met veel plezier komen om recreatief en competitief te sporten, zonder dat het een zorgfunctie uitstraalt."



**Winnaar Hedy d'Ancona-prijs 2012: Academisch Centrum Tandheelkunde Amsterdam (ACTA),** opdrachtgever: VU, architect: Benthem Crouwel Architects. Het ACTA is volgens de jury exceptioneel goed uitgewerkte architectuur; "een gebouw van internationale allure. Tot in de kleinste details is het thema, een gestroomlijnde omgeving voor zorg, onderwijs en onderzoek, doorgevoerd. Het gebouw geeft patiënten, studenten en onderzoekers vertrouwen in het hoogstaande vak tandheelkunde."





NOTA 6. ACTIEAGENDA ARCHITECTUUR EN RUIMTE-  
LIJK ONTWERP - WERKEN AAN ONTWERPKRACHT

**STIMULEREN**

# STIMULEREN

## AL

Beleidsplan 2013-2016: **VERSCHIL MAKEN.**



Op 15 september 2016 overhandigen de jonge ontwerpers van Atelier Toekomstvisie Fryslân van Architectuur Lokaal de resultaten van hun ontwerpend onderzoek aan gedeputeerde Klaas Kielstra. Het onderzoek richt zich op dilemma's en keuzen waar de provincie voor staat om haar ambities voor de toekomst in een Omgevingsvisie te formuleren. De ontwerpers hebben acht verfrissende, extreme scenario's in beeld gebracht die voer voor discussie over de toekomst van de provincie aanreiken.

AA  
AR  
O

2016: **'AAARO, vier jaar ontwerpkraft in Nederland'**; publicatie samengesteld en uitgegeven door Architectuur Lokaal. De publicatie bevat een selectie van projecten die een beeld geven van wat ontwerpkraft kan zijn en wat publieke opdrachtgevers daar op lokaal niveau aan kunnen hebben. De geselecteerde programma's zijn uitgevoerd door het College van Rijksadviseurs, de Academies van Bouwkunst, Architectuur Lokaal, Het Nieuwe Instituut, de IABR, het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, de Technische Universiteit Delft en Ruimte-OK.



2016: Laurens Boodt wint met zijn plan Rotterdamse Toren van Babel de prijsvraag Gezinsappartementen voor de Rotterdamse Lloydpijler. De Open Oproep Gezinsappartementen, uitgeschreven door gemeente Rotterdam om de nieuwe woontypologie van gezinsappartementen te onderzoeken en daadwerkelijk te realiseren, is opgesteld conform het Kompas bij Prijsvragen. Secretaris van de prijsvraag was Architectuur Lokaal. De prijsvraag werd uitgeschreven in twee rondes. In de eerste ronde zijn 149 beknopte visies op de opgave ingediend, in ronde twee zijn er vijf uitgewerkt tot een ontwerp.

2014: **Hitte in de delta**; de zesde editie van de landelijke manifestatie voor en over (publiek) opdrachtgeverschap en ontwerp, die Architectuur Lokaal traditiegetrouw vierjaarlijks organiseert in het jaar van de gemeenteraads-verkiezingen. "In de toekomst zullen de ambities heel anders zijn. Verhoudingen en opgaven zijn in korte tijd enorm veranderd. Gemeenten moeten voortaan veel meer zelf doen, zonder dat zij het initiatief nemen. Zij moeten enerzijds inspelen op kleinschaliger lokale initiatieven, en anderzijds sturing geven aan verstedelijking, waarbij klimaat- en energiebewust bouwen vanzelfsprekend moet worden." (Hitte in de delta. Opdrachtgeverschap en Ontwerp in een veranderend klimaat, 2014.)

2013: Atelier ZZ: een programma van Architectuur Lokaal in opdracht van het ministerie van IenM. In de context van de Omgevingswet ontwikkelt Atelier ZZ een nieuw instrumentarium voor politieke besluitvorming over ruimtelijke opgaven op het regionale niveau. Niet de regelgeving (het middel) staat voorop, maar de ambities (het doel). Vanuit het ontwerp wordt een aanpak voorgesteld waarbij (tegenstrijdige) lokale belangen en belanghebbenden op het lokale niveau alle ruimte wordt geboden. Ontwerpers spelen bij de communicatie in het voortraject al een belangrijke rol. Atelier ZZ is genoemd naar het boek *The Black Swan: The impact of the highly improbable* van Nassim Taleb (2007) dat gaat over de tegenstelling tussen de manier waarop wij nog steeds toekomstvoorspellingen maken gebaseerd op het extrapoleren van bestaande patronen, terwijl we kunnen vaststellen dat de geschiedenis steeds meer bepaald wordt door volstrekt onvoorspelbare en onvoorspelde gebeurtenissen en ontwikkelingen, de zogenaamde 'outliers'. Met de website *MijnOmgevingsvisie.nl* biedt Architectuur Lokaal gemeenten handreikingen bij het formuleren van de ambities voor de omgevingsvisie. Op de website is informatie te vinden over de achtergrond van de omgevingsvisie en de discussie over het begrip omgevingskwaliteit, naast publicaties en resultaten van onderzoek en debat.

## HNI

Directeur HNI 2013-.....: Guus Beumer

NEDERLANDS ARCHITECTUURINSTITUUT > HET NIEUWE INSTITUUT

**HET NAI, HET PREMSELA INSTITUUT VOOR DESIGN EN MODE EN HET VIRTUEEL PLATFORM ZIJN SINDS JANUARI 2013 SAMEN HET NIEUWE INSTITUUT (HNI).**

HNI benadert de verschillende ontwerpdisciplines vanuit een integraal perspectief. Het gedeelde werkterrein van de diverse disciplines, en dan in het bijzonder de rol die innovatie hier kan spelen, is het voornaamste onderwerp. HNI heeft als missie om een veranderde wereld in kaart te brengen waarbij het draait om de raakvlakken tussen architectuur, design en digitale cultuur. Vertrekend vanuit deze multidisciplinaire werkelijkheid zijn programma's vormgegeven rondom o.a. de themalijnen 'Materialen & Dingen' en 'Landschap & Interieur'. Heden, verleden en toekomst staan centraal, en het Rijksarchief voor Architectuur en Stedenbouw is een belangrijk vertrekpunt. De aandacht voor onderzoek krijgt onder meer gestalte via het Jaap Bakema Study Centre, een meerjarige samenwerking met de TU Delft.

2014: **Structuralisme Dubbeltaal** tentoonstelling over het Nederlands structuralisme. **Ruimte maken, ruimte laten:** Het eerste deel van de tentoonstelling belicht het structuralisme vanuit het standpunt van de ontwerper en vertelt het verhaal van het structuralisme door de ogen van architect Herman Hertzberger (1932), een van de bekendste vertegenwoordigers van het Nederlandse structuralisme. Een installatie in vier bedrijven: In dit deel staat het perspectief van de wetenschapper en onderzoeker centraal. Hier toont curator, theoreticus en onderzoeker Dirk van den Heuvel van de TU Delft de eerste resultaten van zijn onderzoek naar het structuralisme binnen het Jaap Bakema Study Centre.



© Johannes Schwartz

Om de kwaliteit te waarborgen focust minister Jet Bussemaker (2012-.....) op goed ondernemerschap. De culturele sector moet een belangrijke rol spelen in het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Kunst en erfgoed zijn van belang voor de omzet en werkgelegenheid in de bouw en de toeristische sector. "De concrete verbinding van kunstenaars en creatieven met andere maatschappelijke en economische werelden is 1 van de meest veelbelovende ontwikkelingen van deze tijd." (20-10-2014: minister Bussemaker tijdens de opening van de 6de Asia Europe Meeting voor cultuurministers. Op deze bijeenkomst zijn ministers of afgevaardigden uit bijna 50 Aziatische en Europese landen bijeen om te spreken over de creatieve industrie.)

## SCI

Directeur Stimuleringsfonds Creatieve Industrie 2016-.....: Syb Groeneveld

VAN ARCHITECTUUR NAAR CREATIEVE INDUSTRIE

1 januari 2012: Budgetten voor architectuur en vormgeving van het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting worden ondergebracht bij het Stimuleringsfonds. Met ingang van 1 september 2012 zijn de statuten van het fonds aangepast en is een nieuw en breder cultuurfonds ontstaan, het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, dat werkt aan de verbetering van de ontwerpqualität binnen en vooral ook tussen de disciplines architectuur, vormgeving en digitale cultuur. Het fonds maakt onderscheid in negen verschillende subsidieregelingen, zoals projectsubsidies waarvoor vier keer per jaar een aanvraag kan worden ingediend, bedoeld voor experimenten, onderzoek en innovatie. De meerjarige programma's en activiteitenprogramma's zijn gericht op de ondersteuning van de culturele instellingen binnen de creatieve industrie (o.a. Architectuur Lokaal, de lokale architectuurcentra, de IABR en Archiprix). Naast het stimuleren (verlenen van subsidies) initieert het fonds zelf ook opdrachten. Via een Open Oproep worden specifieke vraagstukken geagendeerd en belangstellenden geselecteerd voor deelname aan beurzen, festivals en manifestaties. Bij de beoordeling van de aanvragen wordt het fonds geadviseerd door meer dan 100 deskundigen. Vijf vierjarige programma's maken deel uit de *Actieagenda Architectuur en Ruimtelijk Ontwerp*. Zij zijn gericht op de kwaliteitsverbetering op alle schaalniveaus van het ruimtelijk ontwerp: Stad en Regio, Stedelijke Transformaties, Innovatieve Vormen van Opdrachtgeverschap en Zorghuisvesting en Onderwijsomgeving.

**Dutch Design Week** Tijdens de Dutch Design Week 2016 in Eindhoven organiseert het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie drie exposities met werk van meer dan 80 talentvolle en gevestigde ontwerpers en een uitgebreid programma aan activiteiten, zoals vakinhoudelijke debatten en diverse presentaties. In de expositie 'In No Particular Order' presenteren 32 jonge talentvolle ontwerpers hun werk. Zij ontvingen een jaar lang een werkbeurs voor hun artistieke en professionele ontwikkeling.

**Design voor dementerende**  
Met de huidige stelselveranderingen in de zorg versterkt het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie zijn ambitie om actuele maatschappelijke opgaven te agenderen. Doel van het project *Ontwerp & Dementie* in het kader van het programma *Zorghuisvesting*, is het verbeteren van de kwaliteit van de zorg- en leefomgeving door de inzet van ontwerpers.



**Winnaar Hedy d'Ancona-prijs 2016: Xenia Leiden (eerste jongerenhospice)**, opdrachtgever: DUWO, Stichting Xenia, architect: MulderVanTussenbroek+VanVeen architecten, interieur: Inge Storm en Esther van der Spek. "Jongerenhospice Xenia is een geslaagd voorbeeld van een kleinschalig initiatief dat vernieuwing in de zorg weet te realiseren. Het hospice is een vriendelijk en intiem onderkomen dat ernstig zieke jongeren een plek middenin de samenleving biedt."



© Hilbert Krane

2013: Een compacte culturele basisinfrastructuur bestaande uit één stimuleringsfonds en één instituut, die complementair aan elkaar de ontwerpdisciplines architectuur, vormgeving en e-cultuur ondersteunen en stimuleren.



**Winnaar Hedy d'Ancona-prijs 2014: Veilige Veste Leeuwarden (opvang voor meiden)**, opdrachtgever: Fier Fryslân, architect: KAW. "De Veilige Veste is een gebouw voor jonge vrouwen die op de vlucht zijn voor o.a. huiselijk geweld en gedwongen prostitutie. Hun positie is een maatschappelijk probleem, dat met een opvallende huisvesting uit de anonimiteit wordt getrokken. Het voormalige politiebureau is klimaatneutraal verbouwd en de veiligheidsmaatregelen zijn goed op elkaar afgestemd. Zo is er 24-uurs cameratoezicht, kogelvrijglas en zijn er veiligheidssluisen."

NOTA 7. ACTIEAGENDA RUIMTELIJK ONTWERP -  
SAMEN WERKEN AAN ONTWERPKRACHT

**STIMULEREN**

# STIMULEREN

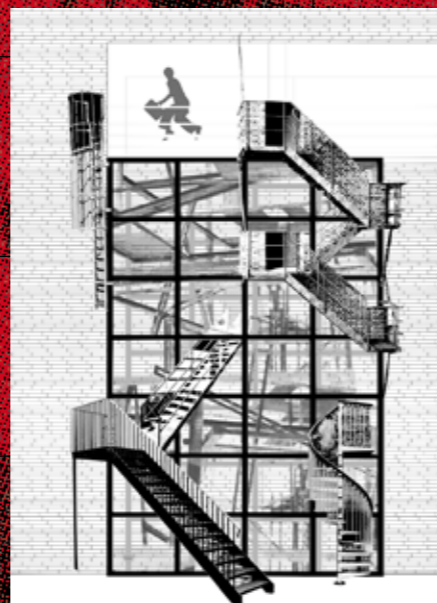
## AL

In de periode 2017-2020 draagt Architectuur Lokaal, vanuit de Actieagenda, onder meer zorg voor de organisatie en uitvoering van het programma Opdrachtgeverschap en Ontwerp; een programma gericht op (semi)publiek en collectieve vormen van opdrachtgeverschap. Het programma wil een grote en diverse doelgroep van professionals kennis laten maken met de inzet van ontwerp bij omgevingsplanning. "Het programma speelt in op de behoeften van uiteenlopende doelgroepen en zoekt aansluiting bij de veranderingen in het stelsel van omgevingsplanning. Via dit programma kunnen opdrachtgevers inspiratie opdoen en met (eigen) ontwerpogaven werken in een multidisciplinaire en praktijkgeoriënteerde setting. Het programma verzorgt maatwerk voor opdrachtgevers zoals bestuurders, projectleiders, ontwikkelaars, kennis- en overheidswerkers in samenwerking met (jonge) ontwerpers. Het programma biedt tevens handreikingen en leergangen op het gebied van ontwerp en opdrachtgeverschap."

## HNI

HET NIEUWE INSTITUUT HEEFT DE TAAK OM OP HET TERREIN VAN ARCHITECTUUR, STEDENBOUW, VORMGEVING, MODE EN DIGITALE CULTUUR (INTER)NATIONALE ONTWIKKELINGEN TE SIGNALEREN EN TE STIMULEREN.

*Guus Beumer (directeur Het Nieuwe Instituut): "Opvallend hoe het NAI vanaf de jaren negentig een steeds veranderend licht heeft geworpen op het idee wat architectuur is of kan zijn. Van een architectuur als synoniem voor de signatuur van een auteur tot een architectuur in een steeds complexere verhouding tot actuele, maatschappelijke vraagstukken als mobiliteit. Met de komst van HNI is die alsmaar transformerende notie van wat architectuur kan zijn verder onderzocht, zichtbaar gemaakt en ter discussie gesteld. De vraag is hoe het instituut zelf zich verhoudt tot deze radicale transitie? De komende introductie van Het Rijksarchief voor Architectuur en Stedenbouw, het Museum voor Architectuur, Design en Digitale Cultuur en het Agentschap voor Architectuur, Design en Digitale Cultuur moet daar een eerste antwoord op gaan bieden."*



2017: The Architecture of Appropriation. Allerlei vormen van toe-eigening, zoals kraken, spelen een essentiële rol in de ontwikkeling van de stad en de publieke ruimte. The Architecture of Appropriation gaat nader in op thema's als leegstand, eigendom en meervoudige woonvormen. De atrap wordt gevormd door een ruimtelijke installatie van ontwerp bureau ZUS (Zones Urbaines Sensibles), in combinatie met een presentatie van historisch materiaal. In het verlengde hiervan wil HNI in het discussieve programma - Thursday Nights - en op basis van regionale projecten reflecteren op het veranderende krachtenveld in de architectuur.



## SCI

Vanuit de Actieagenda 2017-2020 richt het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie zich op twee stimuleringsprogramma's: Innovatieve Vormen Opdrachtgeverschap en Zorg en Onderwijs. Innovatieve Vormen Opdrachtgeverschap moet bijdragen aan de vernieuwing van het opdrachtgeverschap door lokale en regionale experimenten op dit gebied te ondersteunen. Te denken valt aan oplossingen of onderzoeken op het gebied van energievoorziening, bereikbaarheid of het ontwikkelen van voorzieningen die het opdrachtgeverschap ondersteunen. Het programma is gericht op lokale en regionale overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en (collectieven van) burgers die samen met ontwerpers aan de slag willen met opgaven in de fysieke leefomgeving. Het speelt in op de veranderingen in de rollen en posities van overheden en andere partijen. Op allerlei plekken benutten collectieven van bewoners en professionals de ruimte die de terugtrekkende overheid biedt en worden nieuwe vormen van stad-maken toegepast. Het programma Zorg en Onderwijs moet vernieuwende ruimtelijke concepten voor opgaven in de zorg- en onderwijssector opleveren. Dit kunnen initiatieven zijn die inspelen op de combinatie van privatisering, decentralisatie en bezuinigingen, maar ook nieuwe zorgarrangementen gericht op een goede onderwijsomgeving in brede zin. Bij de uitvoering worden ook andere creatieve disciplines betrokken zoals interieurarchitectuur, vormgeving en digitale cultuur ter bevordering van een integrale aanpak van zorg- en onderwijsomgevingen. Het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie schrijft voor beide programma's onder meer jaarlijkse Open Oproepen uit.

*"Het is goed voor de continuïteit als de nieuwe Actieagenda voortbordurt op de behaalde resultaten uit de vorige periode. Er moet onverminderd ingezet worden op maatschappelijke opgaven in zorg, onderwijs en stedenbouw in combinatie met innovatieve vormen van opdrachtgeverschap en/of coalities waarin de ontwerper het voortouw neemt", stelt Syb Groeneveld, directeur Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. "Ik hoop dat de kracht van ontwerp en de kwaliteiten van een integrale ontwerpbenadering ook in de nieuwe Actieagenda overeind blijven staan. Daarnaast heeft het fonds de ambitie om het internationaliseringspotentieel van de Actieagenda op thema's als duurzaamheid, stedelijke ontwikkeling, herbestemming, waterbeheer en klimaat de komende periode beter te benutten."*

*"In een steeds verder commercialiserend medialandschap is kritische en onafhankelijke reflectie meer dan ooit van existentieel belang voor ons vak." (Marina van den Bergen, hoofdredacteur [www.ArchiNed.nl](http://www.ArchiNed.nl))*



